

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

8
2023



Tosh o'rmoni
(Navoiy viloyati)

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati



74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982



Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 426 sahifa, 30-avgust, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrası professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlát Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va

innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq Markazi xorijiy hamkorlik bo'yicha mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zR Tabiat resurslari vazirligi,
O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.



MUNDARIJA

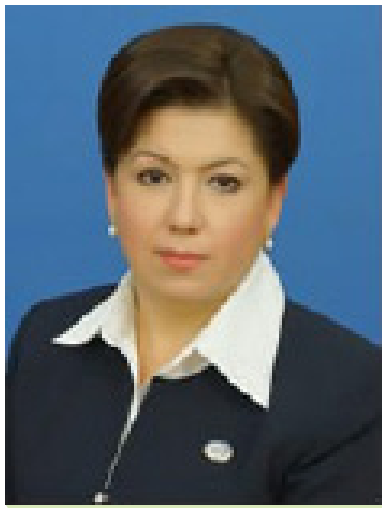
JSTga a'zolik Yangi O'zbekistonni jahon iqtisodiyotiga olamshumul integratsiyalashtiradi	6
Muxiddin Kalonov , i. f. d., professor	
O'zbekistonda ipakchilik sanoatining rivojlanish strategiyalari samarasi.....	11
Jumayev Olimjon Sadulloevich , tadqiqotchi	
"Yashil" iqtisodiyot va uni shakllantirish masalalari.....	18
Yokubjanov Doniyor Islom o'g'li , tayanch doktorant	
Suv ta'minot korxonalarining biznes jarayonlari bo'yicha asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI)ni baholash.....	24
Saidakbarov Xusniddin Abdisalomovich , PhD	
O'zbekiston fond bozorida investorlarning pul mablag'larini jalb qilish mexanizmlaridan foydalanish.....	27
Karimov Akramjon Ikromjon o'g'li , PhD	
Ishchi kuchi bozorining amal qilish metodologiyasi	34
Mamaraximov Bekzod Erkinovich , i. f. n., dotsent	
Yashil turizmni rivojlantirish va takomillashtirish istiqbollari.....	39
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna , kafedra o'qituvchisi	
Suv resurslaridan foydalanishning samaradorligini baholashga yondashuvlar.....	44
Axmedov Sayfullo Normatovich , t. f. n., mustaqil tadqiqotchi	
Samarqand viloyatida xizmat ko'rsatish sohasining holati va innovatsion rivojlanish tendensiyalari tahlili.....	50
Berdiyev Anvar Abduraxmonovich , tayanch doktorant	
Mamlakatimizda markaziy bank monetar siyosatini amalga oshirishning amaliy holati	56
G'aybullayeva Zilola Raxmatullo qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari kapitalidagi mavjud davlat ulushlarini kamaytirish	61
Olimjanova Nigora Alisherovna , mustaqil izlanuvchi	
Infratuzilmaviy investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda islom moliya bozorining roli.....	65
Saydirasulov Laziz Alimovich , doktorant	
Balansning tarkibiy tuzilishi va unga ta'sir etuvchi omillar	71
Tulayev Mirzakul Salamovich , kafedra dotsenti; Axmedov Akbarali Sultonmurodovich , i. f. n (PhD)	
Интеграция современных информационных систем в аудит бюджетных организаций	78
Урдабаев Жарылкап Ермакбаевич , независимый исследователь	
Формирование и использование ресурсного потенциала промышленных предприятий.....	83
Махмудов Носир Махмудович , д. э. н., профессор; Фозилова Фирангиза Комиловна , докторант	
Qishloq xo'jaligi ekinlarining yovvoyi ajdodlarini genofond sifatida asrash va ulardan samarali foydalanish zarurati.....	89
Sherali Xolliyev , kafedra o'qituvchisi	
Turizmni rivojlantirishda axborot texnologiyalarning o'rni	94
Yuldasheva Dilnoza Ulugbekovna , mustaqil tadqiqotchi	
Sanoat klasterlarini tashkil etish va boshqarishning o'ziga xos jihatlari.....	99
Xakimov Ziyodulla Axmadovich , dotsent; Axmadova Rayxona Jasurbek qizi , tadqiqotchi	
"Universitet-ishlab chiqarish" integratsiyasi sharoitida oliy o'quv yurtlarining innovatsion rivojlanishini boshqarishning nazariy qoidalari.....	103
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxo'ja qizi , iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent	
Farmatsevtika sanoati raqobatbardoshligini oshirishda farmatsevtikaga ixtisoslashgan erkin iqtisodiy zonalardan foydalanishning xorij tajribasi.....	108
Abdiyeva Flora Botir qizi , tayanch doktorant	
Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga ilmiy yondashuvlar	114
Abdullayev Farxod Ozodovich , mustaqil tadqiqotchi	
Budjet-soliq va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirishda fiskal va monetar qoidalardan foydalanishning nazariy jihatlari	119
Hakimjon Hakimov , tadqiqotchi	
Analyzing the Impact of External Debt on The Financial Security of the Country	125
Sanakulova Barnogul Rizakulovna , Doctor of Economic Science, Professor; Jamolov Mirzabek Mirjalil ugli , Senior researcher	



Sanoat korxonalarining iqtisodiy o'sishi va barqaror rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	129
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi	
Digital Advertising Oasis: Qatar's E-Marketing Revolution	133
Mirziyo Sodikov Odiljon ogli	
Tikuv-trikotaj korxonalari faoliyatida marketing tadqiqotlaridan foydalanishning SWOT tahlili	138
Ro'zmamatov Abbas Tolibjon o'g'li, magistrant	
Xorijiy investitsiyalar oqimiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash uchun ekonometrik regression model tuzish.....	144
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li, tayanch doktorant	
Eksport – mamlakat iqtisodiy o'sishiga ta'sir etuvchi asosiy omil sifatida	151
Sharifi Ahmad Sakhrob, mustaqil izlanuvchi	
Роль цифровизации туристической отрасли в повышении её экспортного потенциала страны	156
Суюнова Фотима Баходир кизи, базовый докторант	
Surxondaryo viloyati iqtisodiyotiga kiritilgan xorijiy investitsiyalar prognozi	161
Xatamov Nurbek Ochildiyevich, erkin tadqiqotchi	
Inson kapitalini oshirishda xodimlarni o'qitish va rivojlantirishning o'rni.....	169
G'aniyeva Dilnoza Baxriddin qizi, doktorant	
Совершенствование порядка исчисления и уплаты акцизного налога в Узбекистане	174
Жуманиязова Феруза, PhD, доцент	
Yevropa tiklanish va taraqqiyot bankidan investitsiya jalb qilish imkoniyatlari.....	179
Mamatov Bahromjon Shavkatovich, dotsenti, PhD	
Davlat-xususiy sherikligini rivojlantirishning xorijiy tajribalari	184
Mamayusupova Dilovarxon Begmatovna, mustaqil izlanuvchi, i. f. f. d. (RhD)	
Banklar moliyaviy barqarorligini ta'minlashda makroprudensial siyosatning o'rni.....	190
Nilufar Sharipova, PhD	
Dunyoda qorako'l teriga bo'lgan talabning pasayishi: sabab va oqibatlar	197
Nurillayev Jamoliddin Yarashevich, doktorant, i. f. n., dotsent	
Mehnat resurslarini faoliyatini tashkil etishning mezonlari va ko'rsatkichlari.....	201
O'roqov Mamurali Odil o'g'li, tayanch doktorant	
Biznes loyihalarini moliyalashtirishning xorij tajribasi	208
Razzaqov Jasur Hamraboyevich, dotsent, PhD	
Сравнительный анализ методов оценки финансирования инновационных разработок предприятие.....	212
Рузиева Дилноза Абдусаматовна, независимый исследователь	
IPOning muvaffaqiyatlilik darajasini aniqlash metodikasini takomillashtirish yo'llari	216
Saydullayev Shaxzod Sherzodovich, PhD	
Источники финансирования стартап-проектов и способы их привлечения	222
Хажиев Бахтиёр Душабоевич, dotsent, iqtisodiyot fanlari nomzodi	
Tashqi iqtisodiy munosabatlar sharoitida tashqi savdo va bojxona mexanizmlarini tartibga solish masalalari	227
Adizov Sardor Rashidovich, mustaqil izlanuvchi	
Shaxsning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash strategiyasini ishlab chiqish	231
Mamatov Sardor Axmatjonovich, mustaqil tadqiqotchi	
Malayziya iqtisodiyotida Islom kapital bozori ahamiyatining tahlili.....	238
Abrorov Sirojiddin Zuxriddin o'g'li, PhD	
Анализ современного состояния предприятий топливно-энергетического комплекса Узбекистана	243
Мирзахалилова Азизахон Алишеровна, докторант	
Moliyaviy savodxonlik orqali fond bozori savdolarida institutsional investorlar faolligini oshirish	249
Sultanov Maxmud Axmedovich, dotsent, PhD	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tashqi bozorlarga yetkazib berishda tijorat standartlarining o'rni	254
Xojiyev Elshod Yoqub o'g'li, PhD; Fayzullayev Shuhrat Sherali o'g'li, tayanch doktorant	
Особенности использования системно-процессного менеджмента в развитии зеленой экономики	259
Отакулов Махамаджон Каримович, PhD, и.о. доцент	
Milliy turizm tarmog'ida raqobat ustunliklarini aniqlashning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	264
Xalilov Sirojiddin Sherali o'g'li, PhD	
Sut mahsulotlari ishlab chiqarish korxonalarida "yashil marketing" strategiyalari.....	268
Eshmatov Sanjar Ashirqulovich, mustaqil tadqiqotchi, i.f.f.d.(PhD)	



O'zbekiston Respublikasida kredit mexanizmini takomillashtirish imkoniyatlari	272
Gadoyev So'hrob Jumakulovich , PhD, dotsent	
Влияние инвестиционной политики на инновационную деятельность в Республике Корея	277
Алимова София Розумбаевна , независимый исследователь	
Hududlarda oliy ta'lim va mehnat bozori integratsiyasi yo'nalishlarini takomillashtirish.....	282
Haqqulov Fazliddin Faxriddinovich , tayanch doktorant	
Bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy potentsialni rivojlantirish.....	290
N. N. Ismatullayeva , tayanch doktorant	
Mahalliy byudjet daromadlari shakllanishi va muammolarining amaliy holati va tahlili.....	293
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD	
Temir yo'l transportidan samarali foydalanishning ekonometrik tahlili.....	298
Shakarova Dilfuza Ruzimuratovna , tayanch doktorant	
Формирование кредитного портфеля современного коммерческого банка.....	304
Жураева Нодира Фузулий кизи , ассистент кафедры	
Logistika kompaniyalarida yuklarni sug'urtalashni takomillashtirish yo'llari	310
G. Abduvosidova , kafedra o'qituvchisi	
Tumanlar va tadbirkorlikning rivojlanish darajalarini baholash uslublari.....	315
Nazarov Shohbek Isroilovich , magistrant	
Shaxsning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash strategiyasini ishlab chiqish	320
Mamatov Axmetjon Atajanovich , professor; Allaberganov Zakir Gayibovich , dotsent	
Moliya tizimini barqarorlashtirishda mahalliy budjetlarning imkoniyatlarini oshirish masalalari	327
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD; Eshonqulov Asliddin Mamatmurod o'g'li , magistrant	
Byudjetdan tashqari mablag'lari samaradorligini oshirishda davlat xaridlarining roli	330
Norov Akbar Ruzimamatovich	
Fond bozorini rivojlantirishning mamlakat iqtisodiy o'sish jarayonlari bilan bog'liqligi	335
Xoliqov Ulug'bek Rustamovich , t.f.n.	
Sun'iy intellektning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri: xorijiy tajriba	341
N.N.Ro'ziyev	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishda investitsion loyihalarni jalb qilishning iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	350
Astanov Sherzod Rustamovich , mustaqil tadqiqotchi	
Assessing the Impacts of Modern Models for Increasing Textile Product Exports through Green Strategies.....	356
Nosirova Charos	
MDH mamlakatlarida islom moliyasini rivojlanish istiqbollari	364
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna , tayanch doktorant	
Qayta ishlash sanoati korxonlarini iqtisodiy samaradorligini oshirishning zamonaviy yo'llari	369
Abduxamidova Gulxayo , tadqiqotchi	
Mintaqa iqtisodiyotiga kiritilayotgan xorijiy investitsiyalar statistik tahlili	374
Xatamov Nurbek Ochildivich , erkin tadqiqotchi	
Международный опыт развития регионов путем привлечения инвестиций через рынок капитала	380
Дадаханова Саида Махаммаджон кизи , докторант	
Искусственный интеллект как инструмент управления человеческими ресурсами	386
Хайдарова Малика Шакирджановна , преподаватель кафедры	
Surxondaryo viloyatida kichik tadbirkorlik rivojlanishining iqtisodiy-statistik tahlili	396
S.T.Toshaliyeva , PhD	
Jahon Savdo Tashkiloti faoliyati va unga a'zo bo'lish xususida.....	403
Ruzibayev Jahongir Nodirovich , tadqiqotchi	
Xufiyona iqtisodiyot ulushining oshishi O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy xavfsizligiga bevosita tahdid sifatida.....	407
Nabiyev Feruz Nurmurodovich , tadqiqotchi	
Anoerob qayta ishlash jarayonini elektr impulsli ishlov berish	412
Imomova Nodira Shavkatovna tadqiqotchi, Sultonov Mansur Qilichevich PhD	
Milliy transport infratuzilmasini takomillashtirish.....	416
Xashimova Naima Abitovna , i.f.n., professor; Ergashev Shoxrux Vosiljon o'g'li assistent	
Korxonalar faoliyatida internet – marketing texnologiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslar.....	421
M.A.Saparova , talaba	



MILLIY TRANSPORT INFRATUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISH

Xashimova Naima Abitovna

Toshkent davlat transport universiteti, i.f.n., professor

Ergashev Shoxrux Vosiljon o'g'li
assistent

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy transport infratuzilmasini takomillashtirish, milliy transport tizimini rivojlantirishning zamonaviy bosqichlari, transport tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'nalishlari, transport sohasini raqamlashtirish tizimi bilan birga logistik sarf-xarajatlarni pasaytirishga katta e'tibor qaratilgan. Bu esa yuk tashish jarayoni optimallashtirish imkoniyatini beradi.

Kalit so'zlar: yuk tashi, yuk tashini rejalashtirish, yuk tashini boshqarish, infratuzilma, nanotexnologiya, biotexnologiya, blokcheyn texnologiyasi.

Аннотация: В данной статье основное внимание уделяется совершенствованию национальной транспортной инфраструктуры, современным этапам развития национальной транспортной системы, направлениям использования цифровых технологий в транспортной системе, а также снижению логистических издержек наряду с цифровизацией системы транспорта. сектор. Это дает возможность оптимизировать процесс доставки.

Ключевые слова: транспорт, транспортное планирование, управление транспортом, инфраструктура, нанотехнологии, биотехнологии, технология блокчейн.

Abstract: This article focuses on improving the national transport infrastructure, the current stages of development of the national transport system, directions for using digital technologies in the transport system, as well as reducing logistics costs along with the digitalization of the transport system. sector. This makes it possible to optimize the delivery process.

Key words: transport, transport planning, transport management, infrastructure, nanotechnology, biotechnology, blockchain technology.

KIRISH

Hozirgi vaqtda ishlab chiqarishni rivojlantirishda yuqori sifatli samaradorlikni ta'minlaydigan ilm-fanning so'nggi yutuqlarini (nanotexnologiya, biotexnologiya, global axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt va boshq.) iqtisodiyotga keng tadbiq etish, shu asosida zamonaviy iqtisodiyotning barqaror taraqqiyotini belgilovchi omillardan maqsadli foydalanish jarayoni kuzatilinmoqda. Bu o'z navbatida, raqamli texnologiyalarga ustuvorlik berish orqali namoyon bo'ladi.

Yangi texnologik ukladga o'tish iqtisodiyotning barcha tarmoqlari tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishni taqozo qiladi. Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash raqobatbardoshlikni oshirish shartlaridan biri hisoblanib, yangi texnologik tuzilmalarni ishlab chiqish, tegishli yo'nalishlar doirasida o'zlashtirilishi ta'minlash imkoniyatini beradi.

Iqtisodiyotning texnik-texnologik taraqqiyoti transport infratuzilmasi bilan bevosita bog'liq bo'lib, ushbu integratsion bog'liqlik ishlab chiqarish kuchlarini samarali joylashtirish, iqtisodiy makon va xududlarda iqtisodiy faolligini ta'minlash samarali ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda global ilmiy-texnologik taraqqiyot ta'siri davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlanishida transport tizimlarining rolini sezilarli darajada ortdi. Bu o'z navbatida raqobatbardosh ko'rsatuvchi infratuzilmalarni rivojlantirish zaruriyatini yuzaga keltirdi.



Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Transport tizimi an'anaviy ravishda jamiyat ehtiyojlarini qondirish va aholining harakatlanishini ta'minlashga qaratilgan turli maqsadlar uchun tovarlar va yo'lovchilarning uzluksiz harakatini ta'minlaydigan transport elementlarining kompleks majmuasi hisoblanadi.

Bularga transport yo'llari, uzel va koridorlar, transport korxonalari, transport vositalari, texnik inshootlar, qurilma, mexanizmlar va boshqalarni kiritish mumkin.

Transport tizimi bir-biri bilan o'zaro aloqada bo'lgan transportning barcha turlarini birlashtiradi, jumladan: quvvur liniyasi, suv (daryo va dengiz), havo, temir yo'l, avtomobil. Infratuzilmaning har bir elementi moddiy-texnik bazasi mavjud bo'lgan boshqaruv tizimiga ega. Transport tizimlarini o'zgartirishning global tendensiyalariga doir tahlil natijalari transport tarmoqlari faoliyatini jadal rivojlanishida ilmiy-texnologik taraqqiyotning yutuqlari, ilg'or texnika va texnologiyalarning paydo bo'lishi transport xizmatlarining intensiv samaradorligi va xavfsizligini oshirishga ta'sir ko'rsatmoqda.

Fikrimizcha, yuqoridagilar bilan bir qatorda milliy transport infratuzilmasini takomillashtirishda quyidagilarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir:

- multimodal va intermodal yuklarni tashish tizimlarini rivojlantirish;
- turli terminallar, transport-ombor komplekslari, tarqatish markazlari o'z ichiga olgan transport-logistika tuzilmalarini shakllantirish;
- axborot-boshqaruv texnologiyalari yordamida aqlli transport tizimlarini shakllantirish;
- yuqori tezlik va aniqlikdagi aloqa (temir yo'l, avtomobil yo'llari, shu jumladan, rivojlangan qoplamali);
- yuqori samarali innovatsion yuk vagonlari, tez yurar kemalar, elektr transport vositalari va boshqalar.

TAHLILI VA NATIJALAR

Milliy transport tizimini rivojlantirishning zamonaviy bosqichi ularning istiqbolli yo'nalishlarini belgilaydigan bir qator xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Transport tizimlarining rivojlanish tendensiya-lariga turli xil siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, tabiiy-geografik, ilmiy-texnik omillar katta ta'sir ko'rsatadi. Ular orasida:

1. Ishlab chiqarish texnologiyasi (Production technology) iqtisodiyot-ning turli tarmoqlari va faoliyat soha-larida chuqur texnologik o'zgarishlar amalga oshirilishi, mavjud biznes modellarini, tarmoqlar va jahon iqtisodiyoti rivojlanishini sezilarli darajada o'zgartirishi mumkin;
2. Raqamli texnologiyalarni jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarni nazarda tutuvchi ma'lumotlarni to'plash hamda qayta ishlash imkoniyatlarini beradi;
3. Urbanizatsiya jarayonlari ta'sirida vujudga kelayotgan muammolarga texnologik, axborot va kommu-nikatsiya yechimlarini topishga shu orqali aholi turmush farovonligini, hayot faoliyati sifatini oshirishga xizmat qiladigan «aqlli shahar» (smart city) strategik konsepsiyasini ishlab chiqish;
4. Ekologik tahdidlar va resurslarning taqchilligi, shu jumladan, atrof-muhitning buzilmaydigan ta'sirini hisobga olgan holda tabiatdan foydalanishni jarayonlarini muvofiqlashtirishni ta'minlash;
5. Transport xizmatining ma'lum turlarini (yo'lovchi tashish, tovarlarni yetkazib berish va h.k.) progno-zlashtirilgan qiymatini belgilashda iste'molchining transport xizmati qiymatini baholashda «yaxshi, arzon, tezroq» degan idrok, ong tasavvurini shakllanishi bir vaqtning o'zida transport sifati, narxi va tezligini baholash imkoniyatini beradi.

Aholi turmush darajasining shiddat bilan o'zgarishi inson uchun zarur bo'lgan vaqt omilini nazorat qilish, tejash imkoniyatini beradigan yangi qiymatni yaratadi. Vaqt omili iqtisodiy munosabatlar doirasida ishlab chiqa-rish jarayonlarini muvofiqlashtirishning asosiy omili hisoblanadi.

Transport infratuzilmasiga raqamli texnologiyalarning amalda keng qo'llanilishi iqtisodiyot, biznes va aholi ehtiyojlarini hisobga olgan holda transport tizimining samarali faoliyatiga doir istiqbolli yo'nalishlarni belgilaydi.

Transport tizimini rivojlantirishning hozirgi bosqichi innovatsion xususiyatlarga ega bo'lgan transport-logis-tika tizimi hamda iqtisodiyotning yuqori sifatli infratuzilmaviy elementi sifatida e'tirof yetiladi. Bu, transport-logis-tika zanjirini barcha bosqichlarida yangi texnologik tartibdagi xizmatlarni joriy etish orqali qo'shimcha qiymat yaratish imkoniyatini beradi.

Yo'lovchi tashish sohasida multimodal transport tizimini joriy etish «uzluksiz» sayohat yo'nalishlarini, shu jumladan, «eshikdan-eshikgacha» tamoyili bo'yicha, marshrutni qulay rejalashtirish va chipta sotib olish (yagona elektron chipta), butun marshrut bo'ylab turli xizmat ko'rsatishni taqdim etishni nazarda tutadi.

Transport tizimlarini rivojlantirishning yuqorida ko'rib chiqilgan yo'nalishlarini amalga oshirish uchun tegishli transport infratuzilmasi talab etiladi. Bugungi kunda sanoat ishlab chiqarishning tizimli rivojlanish jarayon-lari intellektual transport tizimi ta'sirida sanoat ishlab chiqarishni texnologik rivojlanish tendensiyalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Transport sohasini raqamlashtirish ishlab chiqarishning iqtisodiy asoslarini o'zgartirishga olib keladi. Ayni paytda transport sohasida raqamlashtirishning quyidagi asosiy yo'nalishlari mavjud:

- transport infratuzilmasi va ta'minot zanjirini (shu jumladan, omborxonalar va servis markazlarini) raqam-lashtirish;



- ishlab chiqarish jarayonlarini robotlashtirish;
- boshqaruv tizimini keng ko'lamli avtomatlashtirish;
- avtopilot tizimlarini joriy etish.

Transport infratuzilmasini raqamlashtirishning har bir bosqichda ta'minot zanjiri dasturiy tizim orqali boshqariladi. Natijada, real vaqt rejimida butun transport tizimini boshqarishda xarajatlarni kamaytirish, asosiy bo'lmagan xarajatlarni qisqartirish, transport sektorini rivojlanish ko'rsatkichlarini oldindan aytib berish imkoniyati yuzaga keladi (1.2-jadval).

1.2-jadval: Transport tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'nalishlari

Ta'sir yo'nalishi	Texnologiyalarni qo'llanilish ko'lami
Elektron hujjat aylanishi	Elektron chiptalarni joriy etish, yo'nalishlarga doir hujjatlarni masofadan qayta ishlash, «virtual ofislar» yaratish orqali mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish
Masofaviy aloqa	Jonli aloqa uchun raqamli texnologiyalar tizimidan foydalanish
To'lovlarni qayta ishlash	Transport xizmatlarini amalga oshirish uchun mobil to'lov va mobil ilovalardan foydalanish
Bulutli texnologiyalar	Ma'lumotlarni sifat jihatidan yangi darajada qayta ishlash; «bigdata» texnologiyalaridan foydalanish orqali ma'lumotlarni tahlil qilish va yig'ish
Integratsiyalashgan transport boshqaruv tizimi	Transport boshqarish tizimini avtomatlashtirish orqali mijozning yuklarni boshqarish va nazorat qilish jarayonini tartiblash
Intellectual transport tizimi	Yo'l harakati boshqaruv tizimini avtomatlashtirish orqali transport tizimini rivojlanish jarayonlarini prognozlash, avtopilot tizimlarini qo'llab-quvvatlash
Logistik xizmatlarni yetkazib berish platformasi	Logistik xizmatlarni ko'rsatishga yo'naltirilgan raqamli platformani yaratish, shu jumladan chiptalarni bron qilish, yuklarni yetkazib berish uchun tashuvchilarni qidirishning optimal mashrutini tanlash

Transport xizmatlarini ko'rsatishni robotlashtirish tizimi allaqachon real amaliyotga joriy etilgan bo'lib, juda tez sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda. Biroq, eng ko'p mehnat talab qiladigan komponent sifatida omborxona (yuklarni qadoqlash va saqlash) va transport vositalariga texnik xizmat ko'rsatish jarayonlari hali ham qo'l mehnatini talab etadi.

Transport tizimida xizmat ko'rsatishning boshqaruv jarayonlarini avtomatlashtirish uzoq vaqtdan beri rivojlanib bormoqda. Darhaqiqat, transport sektori birinchilardan bo'lib, boshqaruv jarayonlari avtomatlashtirilgan sohalaridan biri hisoblanadi. Ammo, zamonaviy transport oqimlarining tezligi ta'sirida inson omilisiz avtomatlashtirilgan tizim malakali va puxta o'ylangan qarorlar qabul qila olmaydi.

1.3-jadval: Transport sohasini raqamlashtirish tizimi

Texnologiya namunasi	Texnologiya funksiyalari
SARTRE	Masofadan boshqarish orqali yo'lovsi transport vositalarini shakllantirish dasturi
Open Shuttle	Avtomatik tizim orqali interaktiv yuklarni qabul qilish
Pick by light	Transport vositalarining ishlash tizimini optimallashtirish maqsadida maxsus ko'rsatkich chiroqlaridan foydalanish
Put by Beamer	Avtomatik rejimda tovarlarni qabul qilish va tarqatishning ombor texnologiyasi
Avtomatlashtirilgan port komplekslari	Dengiz portlarida konteyner termenallarining avtomatlashtirilgan saqlash tizimlaridan foydalanish

Texnologik jihatdan avtopilot tizimlarini joriy etilishi transport tizimini rivojlantirishning dastlabki raqamli texnologiyasi hisoblanib, fuqarolik samalyotlari, dengiz yuklarini tashish jarayonida keng foydalanilgan.

Fikrimizcha, transport tizimini avtomatlashtirishning bevosita oqibatlarini sifatida quyidagi tahdid va xavf-xatarlarni ham ajratib ko'rsatish o'rinli:

- 1) Transport sohasida faoliyat olib borayotgan kasbi bo'yicha ish topa olmaydigan mutaxassislarni ishdan bo'shatish;
- 2) sug'urta hodisasi ro'y berganda javobgarlik chorasini belgilashdagi qiyinchiliklar;
- 3) dasturiy ta'minotdagi texnik xatolik sababli transport vositasi ustidan nazoratni yo'qotish va boshqalar.



Shuningdek, ushbu texnologiyalarni joriy etish afzalliklari quyidagilarda orqali namoyon bo'ladi:

- 1) transport sektori samaradorligini oshirish (yoqilg'i xarajatlarni kamaytirish, baxtsiz hodisalarni kamaytirish, transport hodisalari yuz berganda jabrlanganlar sonini kamaytirish), tashish paytida shikastlangan yuk hajmini qisqartirish;
- 2) avtomatlashtirilgan ish joylari hisobiga ish haqiga ketadigan xarajatlarni kamaytirish;
- 3) transportning to'xtab turish vaqtini qisqartirish;
- 4) inson omili ta'sirida ro'y berishi mumkin bo'lgan xato va kamchiliklar hajmini qisqartirish.

Transport tizimini raqamlashtirishda sun'iy intellekt (SI) texnologiyasi borgan sari transport uchun umumiy maqsadli texnologiyaga aylanib bormoqda. Raqamli texnologiyalardan foydalanishning umumiy afzalliklari transport tizimida ro'y berishi mumkin bo'lgan tizimli muammolarni samarali hal qilish imkoniyatini berishi bilan muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy iqtisodiy tizimda axborot texnologiyalarini qo'llash sohalari doimiy ravishda kengayib boradi. Raqamli texnologiyalarga eng yirik transmilliy korporatsiyalar tomonidan ustuvor ahamiyat berilishi, blokcheyn tizimini yaratish orqali ta'minot zanjirini qurishda kapital qo'yilmalar hajmini ortib borayotganligini ko'rsatmoqda. Bunday kompaniyalar qatoriga dasturiy mahsulot ishlab chiqaruvchi va yetkazib beruvchi "IBM", "Walmart" tarqatish tarmog'i, internet-tijorati yetakchisi "Amazon", "Unilever" va "Nestle" transmilliy kompaniyalarini kiritish mumkin.

Blokcheyn texnologiyalari asosida, temir yo'llarida yuk tashish samaradorligini imkoniyatlarini oshirish borasida chop etilayotgan qator xorijiy ilmiy nashrlarda ushbu texnologiyalar bilan bog'liq quyidagi masalalarga alohida e'tibor berilmoqda:

- temir yo'llarida yuk tashish tizimini blokcheyn texnologiyalari asosida tashkil etishning mohiyati va mexanizmini aniqlash;
- blokcheyn texnologiyasida mavjud xavf-xatarlarni tadbirkorlik subyektlarining ishbilarmonlik darajasiga va biznes jarayonlarga ta'sirini baholash;
- yuk tashish biznesida blokcheyn texnologiyasiga asoslangan aqlli shartnomalar tizimini ishlab chiqish;
- yuk aylanmasida blokcheyn texnologiyasidan foydalanish bilan bog'liq munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish (logistik tizim zanjirini boshqarishda taqsimlangan reyestr tizimidan foydalanish) va boshqalar.

Temir yo'llarida blokcheyn texnologiyalari asosida yuk tashish tizimini ta'minot zanjiri orqali boshqarish, yuk tashish xizmatini ishonchligi, barqarorligi, tizim faoliyatini tashqi muhitga moslashuvchanligini ta'minlash imkoniyatini beradi. Fikrimizcha, temir yo'llarda yuk tashish tizimini ta'minot zanjiri orqali boshqarishda blokcheyndan foydalanish quyidagi afzalliklarga ega:

- ta'minot zanjiri bo'ylab logistik sarf-xarajatlarni pasaytirish;
- logistik tizimning operatsion faoliyatida tizimli risklarni diversifikatsiyalash orqali risk xavfini pasaytirish;
- tovarlarni yetkazib berish va saqlash jarayonidagi yo'qotishlarni kamaytirish;
- tovarlarni ishlab chiqaruvchilar va ularni tarqatish jarayoni ishtirokchilari bo'yicha ma'lumotlar shaffofligi, ishonchligi va xavfsizligini ta'minlash;
- logistik tizimga doir biznes jarayonlarning operatsion faoliyati bo'yicha ma'lumotlarning to'liq anonimligini ta'minlash;
- logistik tizimning ta'minot zanjirida yuqori darajadagi moslashuvchanlikka erishish;
- yuk tashish bo'yicha ruxsatnoma va ularga ilova qilingan raqamli hujjatlar, shu jumladan sertifikatlar, litsenziyalarning cheksiz muddatda saqlanishini ta'minlash;
- tashqi savdo faoliyatida tovarlarni bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazishni operativ tizimini shakllantirish;
- logistik tizimning ta'minot zanjirida barcha ishtirokchilar o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlash va boshqalar.

Jahon tajribasiga muvofiq mamlakatimiz amaliyotida rivojlanib borayotgan transport sohasining imkoniyatlari bilan birga o'ziga xos kamchiliklar ham ega. Ushbu muammolarni o'z navbatida temir yo'llar infratuzilmasi faoliyatini raqamlashtirish jarayonini tezlashtirishni taqozo etadi. Shuning uchun ham bu borada mavjud ayrim kamchiliklarni barataraf etish yo'llarini topish zaruriyat hisoblanadi. Mamlakatimiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Raqamli texnologiyalar nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi" deb bejizga ta'kidlab o'tmagan edi. Shuni inobatga olgan holda aytish kerakki, bugungi kunda transport sohasining tezkorligi va shiddatli taraqqiyotida, yuk tashish xizmatlari bo'yicha tariflarni pasaytirish raqamli iqtisodiyot rivojlanishi bilan bevosita bog'liq.

Milliy transport infratuzilmasini rivojlantirish mamlakatimiz iqtisodiyoti oldida turgan dolzarb vazifalardan biri ekanligini hisobga olish, transport sohasining har bir tarmoq tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanishda keng joriy etish transport sohalari o'rtasidagi integratsion hamkorlikni kengaytirish uchun xizmat qiladi. Xalqaro ekspertlarning xulosalariga ko'ra, transport infratuzilmasini yaxshilash, moslashuvchan tariflar qo'llash va yangi istiqbolli yo'nalishlarni shakllantirish hisobidan bizda tranzit salohiyatini hozirgi 7 million tonnadan 16



million tonnaga yetkazish imkoniyati mavjud” ekanligini alohida ta’kidlab o’tish o’rinli. Bu imkoniyatlarni amalga oshirishning bir vositasi sifatida raqamli iqtisodiyotning o’rnini alohida ta’kidlashimiz lozim.

Milliy transport-infratuzilmasi faoliyatini raqamlashtirish, yuk va yo’lovchi tashish jarayonidagi murakkab vazifalarni belgilangan vaqtda hal qilish imkoniyatini berish bilan bir qatorda:

- transport kompleksining ekologik tozaligini oshirish maqsadida transport korxonalarining texnologik rivojlanish darajasi xavfsizligini ta’minlash;
- transport infratuzilmasi va transport vositalarining hayotiylik sikli mobaynida axborot almashinuv tizimining raqamli yechilarini ishlab chiqish;
- milliy va xorijiy savdo kompaniyalari uchun omborxona xizmati va logistika markazlar bo’yicha zaruriy ma’lumotlarni masofaviy yetkazish, ombor uskunalarini sotish va ijaraga olish, yuklarni ekspeditorlik, sug’urta qilish va bojxona rasmiylashtiruv bilan bog’liq turli xizmat turlarini samarali tashkil etish imkoniyatini beradi.

O’zbekiston Respublikasida temir yo’l transportida raqamli texnologiyalar qo’llash, uni rivojlantirish, temir yo’l transporti tariflarining, tarkibiy qismlarga bo’linishini ta’minlash, nosohaviy moliyaviy hisobotlarni shaffofligini oshirish, yo’lovchi tashishning maqsadli modelini yaratish, komplayens-nazorat joriy etish, biznes model maqsadlariga javob beradigan yangi tashkiliy tuzilmani yaratish kabilarni o’z ichiga oladi.

Tahlillar shuni ko’rsatdiki, turli davlatlarda milliy raqamli strategiyalarini (MRS) boshqarishda mavjud yondashuvlar elektron hukumat xizmatlari sifatini yaxshilash, axborot-telekommunikatsiya infratuzil-masini rivojlantirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan bog’liq xodimlarning bilim va ko’nikmalarini oshirish, xavfsizlik darajasini oshirish, ilmiy-tadqiqot ishlanmalari, innovatsiyalar va tadbirkorlikka ko’maklashishda elektron xizmatlar va axborotdan yanada kengroq foydalanishni ta’minlash yo’nalishlarni o’z ichiga oladi.

Adabiyotlar ro’yxati:

1. Белый О.В. Архитектура и методология транспортных систем / О.В. Белый, О. Г. Кокаев, С. А. Попов. – СПб.: Элмор, 2002. – 256 с.;
2. Бутов А.С. Транспортные системы. Моделирование и управление / А.С. Бутов и др.; под ред. А. С. Бутова. – СПб.: Судостроение, 2001. – 552 с.;
3. Вельможин А.В. Теория транспортных процессов и систем: учебник для вузов / А. В. Вельможин, В. А. Гудков, Л. Б. Миротин. – М.: Транспорт, 1998. – 167 с.;
4. Genkin Artem S., Mavrina Lyubov A. Blockchain plus “smart” contracts: benefits of application and arising problems [Blokchejn plyus «umnye» kontrakty: preimushchestva primeneniya i voznikayushchie problem]. *Ehkonomika. Biznes. Banki — Economy. Business. Banks*, 2017, No. 2 (19)., 136 p.
5. <https://www.gazeta.uz/uz/2020/01/24/president-speech/>. Президент мурожаатномаси: асосий фикрлар.
6. www.lex.uz

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Jtmoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi 26-uy.

